शयान्तरमाधेयं बीजे, तस्मिन्नुपकारे पूर्वन्यायेन सहकारिसामेग्रीत्वं बीजे, जनकत्वे सहकारिसम्पाद्यबीजवतातिशयानवस्था प्रथमा व्यवस्थिता। अथोपकारः कार्यार्थमपेक्ष्यमाणोऽपि बीजादिनिरपेक्षं कार्यं जनयति तदापेक्षो वा। प्रथमे बीजादेरहेतुत्वमापतेत्। द्वितीये अपेक्ष्यमाणेन बीजादिना उपकारे अतिशय आधेयः एवं तत्र तत्रापीति बीजादिजन्यातिशयनिष्ठातिशयपरम्परापात इति द्वितीयानवस्था स्थिरा भवेत्। एवमपेक्ष्यमाणेनोपकारेण बीजादौ धर्मिण्युपकारान्तरमाधेयमित्युपकाराधेयबीजातिशयाश्रयातिशयपरम्परापात इति तृतीयानवस्था दुरवस्था स्यात्। अथ भावादभिन्नोऽतिशयः सहकारिभिराधीयत इत्यभ्युपगम्यते तर्हि प्राचीनो भावोऽनतिशयात्मा निहतः अन्यथातिशयात्मा कुर्वद्रूपादिपदवेदनीयो जायत इति कथितं मयापि मनोरथद्रुमेण। तस्मादक्षणिकस्यार्थक्रिया दुर्घटा। नाप्यक्रमेण घटते विरुद्धासहत्वात्। तथा हि युगपत्सकलकार्यकरणसमर्थः स भावस्तदुत्तरकालमनुवर्त्तते न वा। प्रथमे तत्कालवत् कालान्तरेऽपि तावत्कार्यकरणमापतेत्। द्वितीये स्थायित्वहत्याशा मूषिकभक्षितबीजादावङ्कुरादिजननप्रार्थनामनुहरेत्। यत् विरुद्धधर्माध्यस्तं तन्नाना यथा शीतोष्णे। विरुद्धधर्माध्यस्तश्चायमिति अवधरे प्रतिबन्धसिद्धिः। न चायमसिद्धो हेतुः, स्थायिनि कालभेदेन सामर्थ्यासामर्थ्ययोः प्रसक्तविपर्ययसिद्धत्वात् तत्सामर्थ्यासामर्थ्यसाधको प्रसक्तविपर्ययौ प्रायुक्तौ सामर्थ्यासामर्थ्यभिधीयेते यद्यदा यज्जननासमर्थं तत् तदा तन्न करोति यथा शिलाशकलमङ्कुरम् असमर्थं चायं वर्त्तमानार्थक्रियाकरणकाले अतीतानागतयोरर्थक्रिययोरिति प्रसङ्गः यद्यदा यत् करोति तत् तदा तत्र समर्थं यथा सामर्थ्यो स्वकार्येति, करोति चायमतीतानागतकाले तत्कालवर्त्तिन्यावर्थक्रिये भाव इति प्रसङ्गव्यत्ययः विपर्ययः। तस्माद् विपक्षे क्रमयौगपद्यव्याहत्या व्याप्तकानुपलम्भेनाधिगतव्यतिरेकव्याप्तिक प्रसक्तविपर्ययबलात् गृहीतान्वयव्याप्तिकं सत्त्वं क्षणिकत्वमत्र एव व्यवस्थास्यतीति सिद्धम्। तदुक्तं शान्तिरक्षिता "यत् सत्तत् क्षणिकं यथा जलधरः सन्तश्च भावा अमी सत्ताव्यक्तिरिहार्थकर्मणि मितेः सिद्धेः सिद्धा न सा। नाम्नैव विभाऽन्यतः परकृतेनापि क्रियादिर्मतेः द्वैधापि क्षणभङ्गसङ्गतिरतः साध्ये च विश्राम्यतीति"। न च कथमक्षणिकस्यादिपक्षकल्पीकारेण सत्तासामान्ययोगित्वमेव सत्त्वमिति मन्तव्यं सामान्यविशेषसमवायानामसत्त्वप्रसङ्गात्। न च तत्र स्वरूपसत्तानिबन्धनः सद्व्यवहारः प्रयोजकगौरवापत्तेः अनुगतत्वाननुगतत्वविकल्पपराहतेश्च, सर्वपक्षीधरादिषु विलक्षणेषु क्षणेष्वनुगतसाकारस्य मणिषु स्वबहुभूतगणेषु गुणवत्त्वाप्रतिभासनाच्च। किञ्च सामान्यं सर्वगतं स्वाश्रयसर्वगतं वा प्रथमे सर्ववस्तुसङ्करप्रसङ्गः अपसिद्धान्तापत्तिश्च यतः प्रोक्तं प्रथमपादेन "स्वविषयसर्वगतमिति। किञ्च विद्यमाने घटे वर्त्तमानं सामान्यमन्यत्र जायमानेन संबध्यमानं तस्मादागच्छत् सम्बध्यते अनागच्छत् वा आद्ये द्व्यत्वापत्तिः द्वितीये सम्बन्धानुपपत्तिः। किन्तु विनष्टे घटे सामान्यमवतिष्ठते, विनश्यति, स्थानान्तरं गच्छति वा प्रथमे निराधारत्वापत्तिः, द्वितीये नित्यत्ववाचोयुक्तप्रयुक्तिः, तृतीये द्रव्यत्वप्रसक्तिः इत्यादि दूषणप्रपञ्चस्तत्वात् सामान्यमप्रामाणिकम्। "अन्यत्र वर्त्तमानस्य ततोऽन्यस्थानजन्मनि। तस्मादन्यतः स्थानाद् वृत्तिरित्यतियुक्तता। यत्रासौ वर्त्तते भावस्तेन संबध्यते न तु। तद्देशिनस्तु व्याप्नोति किमयं तत् सहाङ्गुलम्। न याति न च तत्रासीदस्ति पश्चाच्च यांशवत्। जहाति पूर्वं नाधारमहो व्यसनदन्तुरिति" अनुदत्तप्रत्ययः किमालम्बन इति चेत् अङ्ग अन्यापोहालम्बन एवेति सन्तोऽव्यभिचारयुक्तेति अवमतिप्रसङ्गेन। सर्वस्य ज्ञानस्य दुःखात्मकत्वं सर्वतीर्थकरसम्मतम् अन्यथा तद्विविवर्त्तयिषूणां तेषां तद्विघातोपाये प्रवृत्त्यनुपपत्तेः। तस्मात् सर्वं दुःखं दुःखमिति भावनीयम्। नन्वेवं किंवदिति दृष्टे दृष्टान्तः कथनीय इति चेन्नैवं स्वलक्षणानां क्षणानां क्षणिकतया कालक्षणाभावात् नैतेन सदृशमपरमिति वक्तुमशक्यत्वात्। ततः स्वलक्षणं स्वलक्षणमिति भावनीयम्। एवं शून्यं शून्यमपि भावनीयं स्वप्ने जागरणे च न मया दृष्टमिदं रजतादीति विशिष्टनिषेधस्योपलम्भात्। यदि दृष्टं सत् तदा तद्विशिष्टस्य दर्शनखेदनाया अधिष्ठानस्य च तस्मिन्नध्यस्तस्य रजतत्वादेस्तत्सम्बन्धस्य च समवायादेः सत्त्वं स्यात् न चैतदिष्टं कस्यचिद् वादिनः। न चार्द्धजरतीयसञ्चितं च हि कुक्कुट्या एको भागः पाकाय अपरो भागः प्रस-